

Päätöksentekoon vaikuttavat tekijät Helsingin
kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä

Heini Alén
Maaria Partanen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Lasten ja perhepalveluiden
sosiaalityö
Tutkimusraportti
6.2.2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiaalityön maisteriohjelma	
Tekijä – Författare – Author Alén, Heini & Partanen, Maaria			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Päätöksentekoon vaikuttavat tekijät Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Lapsi- ja perhekohtaisten palveluiden opintosuunta			
Työn laji – Arbetets art – Level Käytäntötutkimus		Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 26 + liitteet
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Sosiaalityöntekijöiden sijoituksiin liittyvää päätöksentekoa on tutkittu vähän. Kiireellinen sijoitus ja huostaanotto ovat vahvimpia interventioita, mitä lastensuojelun sosiaalityössä käytetään ja näillä toimenpiteillä voi olla merkittäviä seurauksia ihmisten elämään. Lastensuojelun päätöksenteon tueksi on luotu työmenetelmiä, joista yksi on sosiaalityöntekijä Raija Kurosen kehittämä eettisen päätöksenteon malli. Se on Helsingin kaupungin Uramalli -ohjelmassa vuosien 2018 ja 2019 välillä kehitetty menetelmä lastensuojelun päätöksenteon tueksi.</p> <p>Tarkastelemme käytäntötutkimuksessa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden sijoituksiin liittyvää päätöksentekoa. Lapsi voidaan Suomessa sijoittaa kodin ulkopuolelle kolmella erilaisella viranomaispäätöksellä. Tutkimuksen kannalta olennaisia käsitteitä ovat lastensuojelun avohuollon sijoitus, kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä laajempina käsitteenä lastensuojelun avohuolto. Tutkimuksen tarkoituksena on kerätä tietoa Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden kiireellisiä ja avohuollon tukitoimena tehtyjä sijoituksia sekä huostaanottoja koskevasta päätöksenteosta ja siihen liittyvistä eettisistä näkökulmista.</p> <p>Tutkimustietoa kerättiin avohuollon sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselylomakkeen avulla. Kyselyssä kartoitettiin sitä, millaisia tekijöitä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät ottavat huomioon tehdessään päätöksiä ja millaista tietoa sosiaalityöntekijät kokevat tarvitsevansa päätöksenteossa. Kyselyllä kartoitettiin sosiaalityöntekijöiden päätöksenteon tukena käyttämiä työmenetelmiä ja sitä, mitä sosiaalityöntekijät toivoisivat lisää päätöksenteon tueksi. Tutkimusaineisto koostuu 14:sta kyselylomakevastauksesta.</p> <p>Tutkimuksen tulosten mukaan tärkeiksi tekijöiksi sijoituksia koskevassa päätöksenteossa koettiin muun muassa huoltajien näkemykset, lainsäädäntö ja riskien arviointi. Tärkeäksi koetut tekijät vaihtelivat hieman sen mukaan, mikä sijoituspäätös oli kyseessä. Sosiaalityöntekijät kokivat saavansa tukea päätöksentekoon esimieheltä ja kollegoilta. Eettisen päätöksenteon malliin ja muihin menetelmiin liittyvää koulutusta toivottiin lisää. Tutkimustulosten perusteella kehittämistarpeet liittyvät koulutukseen, menetelmäosaamiseen ja teoreettiseen tietoon.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Päätöksenteko, lastensuojelun avohuolto, eettisen päätöksenteon malli			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Eveliina Heino			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1	Johdanto	3
2	Aikaisempi tutkimus	5
3	Teoreettinen viitekehys	7
4	Lastensuojelun avohuolto	8
5	Tutkimuksen toteutus	10
6	Aineisto	11
7	Tutkimuskysymys ja aineiston analyysi	12
8	Tutkimustulokset	14
8.1	Tärkeimmät tekijät avohuollon sijoituspäätöksissä	14
8.2	Tärkeimmät tekijät kiireellisessä sijoituspäätöksessä	15
8.3	Tärkeimmät tekijät huostaanoton päätöksessä	17
8.4	Päätöksenteon perusteet ja menetelmät kiireellisissä sijoituksissa	18
8.5	Sijoituspäätöksissä käytetyt menetelmät	20
8.6	Kokemukset eettisen päätöksenteon mallista	21
9	Johtopäätökset	23
	Lähdeluettelo	25
	Liitteet	27

1 Johdanto

Tämän käytäntötutkimuksen tavoitteena oli kerätä tietoa lastensuojelun avohuollon päätöksenteosta. Aihe on tärkeä, sillä sosiaalityöntekijöiden sijoituksiin liittyvää päätöksentekoa on tutkittu melko vähän. Kiireellinen sijoitus ja huostaanotto ovat vahvimpia interventioita, mitä lastensuojelun sosiaalityössä käytetään ja näillä toimenpiteillä voi olla merkittäviä seurauksia ihmisten elämään. Tarkoituksena oli kerätä tietoa Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden kiireellisiä ja avohuollon tukitoimena tehtyjä sijoituksia sekä huostaanottoja koskevasta päätöksenteosta ja siihen liittyvistä eettisistä näkökulmista.

Tutkimustietoa kerättiin avohuollon sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselylomakkeen avulla. Kyselyssä kartoitettiin sitä, millaisia tekijöitä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät ottavat huomioon tehdessään päätöksiä ja millaista tietoa sosiaalityöntekijät kokevat tarvitsevansa päätöksenteossa. Kyselyllä kartoitettiin myös sosiaalityöntekijöiden päätöksenteon tukena käyttämiä työmenetelmiä ja sitä, mitä sosiaalityöntekijät toivoisivat lisää päätöksenteon tueksi. Tämän seurauksena käytännöntutkimuksesta saadun tiedon kautta voidaan löytää kehittämisen ja koulutuksen kohteita. Käytäntötutkimus toteutettiin yhteistyössä työelämäntahon yhteyshenkilön kanssa.

Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään eettisesti vaikeita tilanteita. Niihin voi liittyä eri ratkaisukeinoja tai vaihtoehtoja, joista työntekijän tulee pystyä päättämään. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä saattaa joutua tilanteeseen, jossa hänen täytyy päättää asiakkaansa sijoittamisesta kodin ulkopuolelle (Heinonen & Sinko 2013, 122). Sijoitus voidaan toteuttaa lastensuojelun avohuollon tukitoimena, mikäli siihen on 12 vuotta täyttäneen lapsen ja huoltajan suostumus (Lastensuojelulaki 37 §). Mikäli lapsen todetaan olevan välittömässä vaarassa, sijoitus joudutaan toteuttamaan kiireellisenä sijoituksena (Lastensuojelulaki 38 §). Tilanteet, joissa päädytään lapsen tai nuoren sijoittamiseen, voivat olla epäselviä ja eettisesti ristiriitaisia. Niissä sosiaalityöntekijän tulee puntaroida hänen tilanteestaan hallussa olevaa tietoa, jossa

yhdistyy useimmiten eri tahoilta saatu informaatio. Lastensuojelun toimia ja päätöksentekoa ohjaa vahvasti lapsen etu (Lastensuojelulaki 4 §).

Lastensuojelun päätöksenteon tueksi on kehitetty työmenetelmiä, joista yksi on sosiaalityöntekijä Raija Kurosen kehittämä eettisen päätöksenteon malli. Se on Kurosen Helsingin kaupungin Uramalli –ohjelmassa vuosien 2018 ja 2019 välillä kehittämä menetelmä lastensuojelun päätöksenteon tueksi. Työntekijä voi käyttää työmenetelmää itsenäisesti työnsä tukena tai yhdessä asiakkaan kanssa, jolloin asiakkaan osallisuus ja toimijuus vahvistuvat. Materiaalit ovat vapaasti työntekijöiden saatavilla. Malliin liittyen on järjestetty koulutuksia muun muassa Helsingin kaupungin lastensuojelun jälkihuollon- ja avohuollon sosiaalityön sosiaalityöntekijöille, jonka lisäksi sitä on esitelty sosiaalihuollon ammattihenkilöstölle suunnatuissa tapahtumissa.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimen henkilöstöllä on vuosittain mahdollisuus hakea Uramalli -ohjelmaan. Ohjelmat on eriytetty hoitoalan, sosionomien ja geronomien, sosiaalityön ja moniammatillisiin uramalliohjelmiin. Ohjelmaan voi hakea kuka tahansa hakuehdot täyttävä henkilö. Sosiaalityön uramallissa hakijalta vaaditaan sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukaista 817/2015 (7 §, 32 §) sosiaalityöntekijän kelpoisuutta, vakituisessa virkasuhteessa työskentelyä Helsingin kaupungilla, vähintään 12 kuukauden työkokemusta sosiaalityöntekijän tehtävissä toimimisesta ja työskentelyä sosiaalityön asiakastyötehtävissä. Sosiaalityön uramallissa Helsingin kaupungin organisaatio toivoo syventymistä valikoituun asiakasryhmään, ilmiöön tai työmenetelmään. Kehittämistyön tuloksena työntekijä vahvistaa omaa ammatillista osaamistaan ja räätälöi urakehitystään valitsemallaan tavalla. Uramalli –ohjelmaan valitun henkilön työajasta vapautetaan 30% kehittämistyötä varten. Uramallin tärkeänä tehtävänä on niissä kehitettyjen menetelmien, toimintatapojen ja tiedon jakaminen.

Kurosen kehittämässä mallissa päätöksenteko aloitetaan ongelman määrittelystä. Tässä vaiheessa määritellään asiakkaan tilanne, siihen kuuluvat henkilöt, tilanteessa vaikuttavat lait ja säädökset, kulttuuriset tekijät, sidosryhmät, jotka vaikuttavat tilanteeseen ja keskeisimmät eettiset ongelmat. Tämän jälkeen edetään eettiseen arviointiin. Siihen kuuluu eettisten periaatteiden arviointi, sidosryhmien oikeudet,

työntekijän vastuut ja velvollisuudet sidosryhmiä kohtaan, ensisijaisten päätöksentekijän velvollisuudet, rakenteellisten tekijöiden vaikutus tilanteeseen ja tilanteeseen vaikuttavat valtasuhteet. Kolmas vaihe on vaihtoehtojen harkitseminen. Tämä vaihe sisältää toimintavaihtoehtojen tarkastelun. Vaihtoehtoja arvioidaan niiden käytännöllisyyden, eettisyyden, rationaalisuuden ja niihin liittyvien lakien kautta. Vaihtoehtojen harkittamisen jälkeen siirrytään neljänteen vaiheeseen, lopputulosten tutkimiseen. Tässä vaiheessa arvioidaan valitun vaihtoehdon hyviä ja huonoja seurauksia, vaihtoehdon suhdetta eettisiin periaatteisiin, vaihtoehdon suhdetta sidosryhmän oikeuksiin, vaihtoehdon suhdetta työntekijän vastuuseen ja velvollisuuteen, työntekijän huolien vaikutusta vaihtoehdon valintaan ja vaihtoehdon hyväksyttävyyttä sekä vahingollisuutta. Viides vaihe on toiminnasta päättäminen. Sen tarkoituksena on tehdä valittu päätös, esittää päätöksen perusteet, määrittellä päätöksen tavoite ja tehdä näkyväksi toiminta, jolla haluttu lopputulos saavutetaan. Kuudes ja viimeinen vaihe on tulosten arviointi. Se sisältää päätöksen lopputuloksen arviointia ja päätöksen vaikutusten sekä seuraamusten läpikäymistä.

2 Aikaisempi tutkimus

Eettisen päätöksenteon kysymyksiä on tarkastellut myös Tuuli Kotisaari (2018). Kotisaari on kehittänyt erityisesti lastensuojelun johtaville sosiaalityöntekijöille suunnatun työmenetelmän. Kyseinen työkalu auttaa esihenkilön roolista käsin annetussa ohjaamisessa, kun sosiaalityöntekijät tekevät haastavia päätöksiä ja toimenpiteitä. (Tasala 2019, 16–19.) Työmenetelmä muodostuu kahdesta lomakkeesta (A) ja (B). (B) lomake on suunnattu johtaville sosiaalityöntekijöille. Tämä lomake sisältää ohjeistuksia siitä, miten toimia monimutkaisten kysymysten äärellä. Lomake (A) kattaa asiakkaan osallisuutta, tutkitun tiedon hyödyntämistä, palveluiden vaikuttavuuden arviointia ja tunteiden erottamista tiedonmuodostuksen prosessista käsittelevää tietoa. Liittyen kehittämäänsä työmenetelmään Kotisaari haastatteli esimiehenä tai lähiesimiehenä toimineita henkilöitä. (Kotisaari 2018, 19–21.) Haastatteluissa kävi ilmi, että työntekijät saattavat ajautua työssään umpikujaan monimutkaisten tilanteiden kanssa. Näihin tilanteisiin työntekijät tarvitsevat esimiehen ohjausta ja apua. Tämän lisäksi työntekijän arvojen ja asiakastyöhön liittyvien tunteiden esitettiin vaikuttavan päätöksentekoon.

(Kotisaari 2018, 29.) Tasavertaisten palveluiden ja asiakkaiden kohtaamisen näkökulmasta yhteiset tutkimustietoa hyödyntävät arviointi mallit voivat olla yksi tärkeä tekijä laadukkaana lastensuojelun sosiaalityön toteuttamisessa.

Sosiaalityöntekijöiden toteuttamaa päätöksentekoa ovat tutkineet myös Heidi Sirviö, Marjo Romakkaniemi, Jari Lindth ja Merja Laitinen (2015). He tarkastelivat sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaa ehkäisevän toimeentulotuen päätöksenteossa kahden ryhmähaastattelun avulla. Haastattelut analysoitiin sisällönanalyysillä, jonka jälkeen aineisto koodattiin toimeentulotuen päätöksenteon perustelujen näkökulmasta. Viimeinen vaihe oli aineiston tulkitseva luenta, jonka perusteella sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaa koskevat havainnot järjestettiin kolmeen kategoriaan, jotka olivat *objektiivinen ja vastuuttava harkintavalta*, *tietoa konstruoiva ja arvottava harkintavalta* sekä *subjektivoiva ja huolta pitävä harkintavalta*. (Sirviö & ym. 2015, 250–251.) Sirviön & ym. (2015, 259) mukaan harkintavalta luo päätöksenteosta jännitteisen kentän. Siinä sosiaalityöntekijät joutuvat pohtimaan asiakasta koskevien yksikohtaisten päätösten ja asiakkaiden yhdenvertaisuuden ja samalle viivalle asettamisen ristiriitaa. Sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaa ehkäisevän toimeentulotuen päätöksenteossa ei esitetty yksilökohtaisena rationaalisenä päätöksentekona, vaan professionaalisuuden, byrokraattisuuden ja asiakkuuden välisessä vuorovaikutuksessa muodostuvana moniulotteisena prosessina (Sirviö & ym. 2015, 260). Myös Kurosen (2019) Eettisen päätöksenteon kehityksessä päätöksenteko etenee monivaiheisesti rakenteellisten, lainsäädännöllisten, eettisten ja asiakkaan henkilökohtaista tilannetta koskevien tekijöiden läpi.

Berrick ym. (2016) tutkivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sijoituksiin liittyvää päätöksentekoa Suomessa, Isossa-Britanniassa, Yhdysvalloissa (Kalifornian osavaltiossa) sekä Norjassa ja tekivät maiden välistä vertailututkimusta. Tutkimuksessa tarkasteltiin aikaa, institutionaalista tukea sekä päätöksenteon laatua. Tutkimuksen tulosten perusteella päätöksenteko on erilaista eri maissa riippuen muun muassa siitä, painotetaanko valtiossa riskien ja lapsen turvallisuuden arviointia vai tarkastellaanko lapsen tilannetta ja hyvinvointia kokonaisvaltaisemmin. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa lapsen ja perheen tilannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisemmin ja painotus on perhepalveluissa sekä moniammatillisessa yhteistyössä. Huostaanottoihin liittyvä päätöksenteko on Suomessa horisontaalista. Horisontaalisuudella tarkoitetaan

sitä, että päätöksentekoon liittyvää harkinnallisuutta testataan kollegoiden, asiantuntijoiden, asianosaisten sekä heidän läheisten kanssa. (Berrick ym. 2016.)

Berrickin ym. (2016) tutkimuksen mukaan suomalaiset sosiaalityöntekijät kokivat, että heillä ei ole riittävästi aikaa huostaanottopäätösten valmisteluun. Suomalaisilla sosiaalityöntekijöillä oli selkeästi korkeimmat asiakasmäärät, keskimäärin 46-48 lasta, kun esimerkiksi Kaliforniassa yhdellä sosiaalityöntekijällä oli vastuullaan keskimäärin 19-21 lasta. Niillä suomalaisilla sosiaalityöntekijöillä, jotka kokivat valmisteluaikaa olevan tarpeeksi, oli myös keskimääräistä vähemmän asiakkaita. Berrick kumppaneineen tarkastelivat ajan lisäksi myös institutionaalista tukea ja laatua päätöksentekoon vaikuttavina tekijöinä. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät eivät valmistele huostaanottopäätöstä yksin. Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoon vaikuttavat kollegoiden, tiimin ja asiakkaan näkemykset enemmän kuin vertailumaiden sosiaalityöntekijöiden. Suomalaiset pitivät myös esimiehen näkemystä tärkeänä, mutta eivät niin tärkeänä kuin vertailumaiden kollegat. (Berrick ym. 2016.)

3 Teoreettinen viitekehys

Etiikalla on keskeinen merkitys lastensuojelun sosiaalityössä sekä sosiaalityössä ylipäätänsä. Suomessa sosiaalialan ammattihenkilöille on laadittu oma ammattieettinen ohjeistus. Lastensuojelun sosiaalityössä eettiset haasteet liittyvät muun muassa valtasuhteisiin, asiakkaiden haavoittuvaan asemaan ja suhdeperustaisuuteen. Lastensuojelun sosiaalityön asiakkaiksi tulevilla ihmisillä on usein kaikista vähiten valtaa. Eettistä pohdintaa vaativat myös keskenään vastakkaiset tai ristiriitaiset arvot ja uskomukset sekä kulttuuriset näkökulmat. Lainsäädäntö ja organisaatioon liittyvät tekijät kuten tietyt menettelytavat tai käytännöt voivat aiheuttaa sosiaalityöntekijälle eettisesti ristiriitaisia tilanteita. (Lonne ym. 2016, 35–36.)

Tämä käytäntötutkimus paikantuu lastensuojelun sosiaalityöhön liittyviin eettisiin teorioihin. Lastensuojelun sosiaalityön kannalta keskeisimmät etiikan suuntaukset ovat deontologia ja teleologia. Deontologiassa eli velvollisuusetiikassa keskeisiä ovat säännöt, vastuut, velvollisuudet ja periaatteet. Deontologisessa etiikassa pohditaan, mitä

pitää tehdä, jotta lopputulos on paras mahdollinen. Huomio on teossa tai päätöksessä, joka pitää tehdä sääntöjen tai lakien mukaisesti. Teleologia sen sijaan painottaa lopputulosta ja seurauksia tai perimmäistä tarkoitusta. Teleologisen etiikan suuntauksista merkittäviä ovat seurausetiikka ja siihen kuuluva utilitarismi sekä hyve-etiikka. Seurausetiikassa huomio kiinnittyy nimensä mukaisesti seurauksiin; teon tai päätöksen moraalisen arvon määrittää teon tuottama hyöty tai haitta. Kokonaishyödyn tulee olla mahdollisimman suuri suhteessa haittoihin. Lastensuojelussa seurausetiikan mukainen näkökulma painottaa lapselle koituvan haitan minimoimista ja lapsen turvaamista. Utilitarismissa, joka on myös seurausetiikkaan kuuluva suuntaus, painotetaan hyödyn tuottamista mahdollisimman monelle. Utilitarismin mukaisesti moraalisesti hyvä teko on siis sellainen, joka tuottaa hyötyä, onnellisuutta tai hyvinvointia mahdollisimman monelle, jota teko koskee. Hyve-etiikassa moraalisesti oikean teon tekeminen riippuu olosuhteista ja seurauksista, ei sääntöjen noudattamisesta tai ehdottomasta totuuden vaatimuksesta kuten deontologiassa ajatellaan. Hyve-etiikassa keskeistä on hyveiden tavoittelu ja niiden kautta oikeiden ratkaisujen tekeminen. Lastensuojelun sosiaalityöhön liittyvä etiikan suuntaus on myös relationaalinen etiikka ja siihen kuuluvat hoivan ja vastuun etiikat. (Lonne ym. 2016, 16–17.)

Lonnen ym. (2016, 46) eettisen päätöksenteon malli sisältää seuraavat vaiheet: ongelman ja tosiasioiden määrittäminen, eettinen tarkastelu, vaihtoehtojen punninta, seurauksien miettiminen, toiminnasta päättäminen ja tulosten arvioiminen. Eettisessä päätöksenteossa sosiaalityöntekijä on tietoinen henkilökohtaisista sekä ammatillisista arvoistaan ja siitä, miten arvot vaikuttavat päätöksentekoon. Myös työntekijän henkilökohtaisella historialla ja ammatillisella kokemuksella on merkitystä päätöksenteon kannalta. Keskeistä on kriittinen reflektio, jonka avulla työntekijän on mahdollista oppia aiemmista päätöksistään, arvioida tilannetta ja tarkastella arvojaan uudelleen. (Lonne ym. 2016, 36.)

4 Lastensuojelun avohuolto

Tarkastelemme käytäntötutkimuksessa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden sijoituksiin liittyvää päätöksentekoa. Lapsi voidaan Suomessa sijoittaa kodin

ulkopuolelle kolmella erilaisella viranomaispäätöksellä. Tutkimuksen kannalta olennaisia käsitteitä ovat lastensuojelun avohuollon sijoitus, kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä laajempaan käsitteenä lastensuojelun avohuolto.

Lastensuojelun avohuollolla tarkoitetaan erilaisia tukitoimia, joita lapselle ja koko perheelle tarjotaan sen jälkeen, kun lastensuojelun tarve on todettu. Lastensuojelun keskeisiä periaatteita ovat vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja lievimmän riittävän puuttumisen periaate. Näin ollen lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia huostaanottoon nähden, jos avohuollon tukitoimet arvioidaan riittäviksi lapsen edun toteutumisen kannalta sekä mahdollisiksi toteuttaa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Avohuollon tukitoimia ovat muun muassa tehostettu perhetyö, perhekuntoutus, taloudellinen tuki sekä tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseksi (Lastensuojelulaki 36 §).

Lapsi on myös mahdollista sijoittaa lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Avohuollon sijoituksen tavoitteena voi olla lapsen tilanteen arvioiminen, lapsen kuntouttaminen tai lapsen huolenpidon järjestäminen huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavan syyn perusteella. Ensisijaisesti lapsi pyritään sijoittamaan avohuollon sijoituksessa yhdessä hänen hoidosta vastaavan henkilön kanssa. Avohuollon sijoitus on suostumukseen perustuva toimenpide ja se vaatii huoltajan ja 12 -vuotta täyttäneen lapsen hyväksynnän. (Lastensuojelulaki 37 §.)

Lainsäädäntö ohjaa lastensuojelun päätöksentekoa huostaanottojen osalta tarkasti. Huostaanotto on viimesijaisin lastensuojelun interventio ja se vaikuttaa yksilön perus- ja ihmisoikeuksiin. Huostaanoton avulla pyritään turvaamaan ja vahvistamaan lapsen oikeuksia, mutta samanaikaisesti vanhemman oikeudet heikkenevät. Lastensuojelulain §: n 40 mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä lapselle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi omalla toiminnallaan esimerkiksi päihteitä käyttämällä tai tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole olleet sopivia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Sijaishuollon tulee myös olla lapsen edun mukaista (Lastensuojelulaki 40 §.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän harkintavalta ja vastuu

huostaanottopäätöksen kriteerien arvioimisessa ja huostaanottopäätöksen valmisteluissa on merkittävä. Huostaanoton taustalla olevia kriteerejä on kolmenlaisia.

Sosiaalityöntekijän tulee arvioida lapsen tilannetta, tarvittavaa ja jo annettua tukea sekä sijaishuollon mahdollisuutta turvata lapsen etu. (Pösö 2016, 15–16.)

Lapsen kiireellinen sijoitus on oikeusvaikutuksiltaan verrattavissa huostaanottoon, mutta aikajänne on erilainen. Kiireellinen sijoitus tehdään usein nimensäkin mukaisesti kiireellisessä tilanteessa, jolloin aikaa tilanteen arvioimiseen on vähän. Päätös tehdään usein sen hetkisen tilanteen ja tietojen perusteella. Aikaisempaa tietoa voi olla saatavilla vähän tai ei ollenkaan. Sosiaalityöntekijän on sijoitettava lapsi kiireellisesti, jos lapsen arvioidaan olevan välittömässä vaarassa lastensuojelulain §: n 40 mukaan eli jos lapsen kasvuolosuhteet tai lapsen oma käytös aiheuttavat lapselle välitöntä vaaraa.

Sosiaalityöntekijän on päätöstä tehdessään arvioitava riskejä, mietittävä vaihtoehtoja ja ennakoitava seurauksia. (Lamponen 2016, 127–128.)

5 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuseettiset periaatteet ovat läpäisseet koko tutkimusprosessin. Tutkimuseettisiä periaatteita ovat muun muassa avoimuus, rehellisyys, tunnollisuus, sosiaalinen vastuu sekä tutkittavien kunnioittava kohtelu ja ihmisarvon kunnioittaminen.

Tutkimusetiikkaan kuuluu myös muiden tutkijoiden arvostaminen sekä aito kiinnostus tutkimuksen tekemiseen (Kuula 2006, 29–35; Pietarinen 1999.)

Tässä käytäntötutkimuksessa edellä luetellut tutkimuseettiset periaatteet otettiin huomioon läpi tutkimusprosessin. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista eikä vastaamiseen painostettu. Kyselylomakkeen yhteyteen laadittiin informatiivinen saatekirje, jotta tutkittavat tiesivät, mistä tutkimuksessa on kyse. Tutkimukseen osallistuvilla oli mahdollisuus saada tarkat tiedot tutkimuksen tarkoituksesta ja siitä, mihin tutkimustuloksia tulisi käyttää sekä, miten ja missä tulokset raportoidaan. Kyselylomakkeessa ei kysytty tunnistetietoja ja tutkimusraportti tuloksineen julkaistaan siten, että tutkittavat eivät ole

tunnistettavissa. Tutkimusaineiston käsittelystä kerrottiin tutkittaville avoimesti saatekirjeessä.

Kyselylomake lähetettiin kaikille lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille. Käytäntötutkimusprosessin työelämän yhteistyötaho sosiaalityöntekijä Raija Kuronen välitti kyselylomakkeen Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon johtaville työntekijöille, jotka välittivät sen edelleen omille tiimeilleen. Näin tutkijat eivät olleet suorassa yhteydessä tutkittaviin henkilöihin.

Pragmatistisen tietoteorian mukaan tieto syntyy aposteriorisesti eli käytännön, toiminnan ja kokemuksen jälkeen (Saurama & Julkunen 2009, 296). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden sijoituspäätöksiä koskevaa päätöksentekoa ja siihen liittyviä mielipiteitä. Elämme globaalia informaatioympäristöjen aikaa, jossa tiedonmuodostus ei rajoitu pelkästään yliopistoihin tai tutkimuslaitoksiin. Tänä päivänä organisaatiot voivat tuottaa tietoa omia käyttötarkoituksiaan varten eri tavoin kehittämishankkeilla tai kehittämisyksiköillä (Saurama & Julkunen 2009, 301). Yksi tämän käytäntötutkimuksen näkökulma on tarkastella työelämän tarpeisiin kehitetyn työmenetelmän tuottamaa tietoa ja työntekijöiden kokemuksia kyseisen menetelmän käytöstä. Käytäntötutkimuksen yksi tärkeä näkökanta on heikossa asemassa olevien ihmisten kokemusten ja tiedon käsittely (Saurama & Julkunen, 304). Tässä käytäntötutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden tekemien päätösten kohteena olevien asiakkaiden asemaa pyritään parantamaan kyselyn pohjalta analysoitavan tiedon kautta. Kyselylomakkeella selvitettiin, minkälaista tietoa, osaamista tai tukea sosiaalityöntekijät kaipaavat, jotta voisivat tehdä parempia päätöksiä työssään. Tämä tieto on tarkoitus palauttaa tutkimuksen loppuvaiheessa työelämän yhteyshenkilön kautta takaisin työkentälle.

6 Aineisto

E-lomakkeena jaettuun kyselylomakkeeseen vastasi yhteensä 14 henkilöä. Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät saivat linkin E-lomakkeeseen sähköpostitse tiimien johtavien sosiaalityöntekijöiden lähettämänä. Tutkimusaineiston keräyksen aikana työelämäntahon kautta lähetettiin vastausmuistutus yhden kerran.

Tutkimustuloksissa kyselylomakkeen kysymyksiin annetuista vastauksista tuodaan esiin kolme eniten ja kolme vähiten valintoja saanutta vastausvaihtoehtoa.

Tutkimusvastaukset on luetteloitu kokonaisuudessaan taulukoissa (taulukko 1, taulukko 2, taulukko 3, taulukko 4).

Työelämän yhteistyötahon ja johtavien sosiaalityöntekijöiden kautta kyselylomake lähetettiin sadalle Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollossa työskentelevälle sosiaalityöntekijälle. Vastausprosentti oli 14%. Vastausprosentin jäädessä alhaiseksi on huomioitava, ettei kyselylomake välttämättä tavoittanut kaikkia lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä. Yksi syy tähän voi olla työn hektisyys, jolloin aikaa tutkimukseen osallistumiselle voi olla erittäin vähän. Tutkimukseen osallistuminen ei välttämättä ole muihin työtehtäviin nähden yhtä merkityksellistä, jolloin kyselyyn vastamaatta jättäminen saattaa olla todennäköisempää kuin ajan käyttäminen tutkimukseen osallistumiseen. On myös huomioitava, ettei kyselylomake välttämättä tosiasiallisesti tavoittanut kaikkia tutkimuskohteena olevia henkilöitä. Tieto tutkimuksesta on voinut jäädä tavoittamatta, mikäli sähköpostia ei olla huomattu.

Vastausprosentin jäädessä alhaiseksi, tässä käytäntötutkimuksessa ei tehdä yleistyksiä Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sijoituksia koskevasta päätöksenteosta. Kyselyllä saatujen vastausten avulla pyritään ymmärtämään lastensuojelun avohuollon päätöksentekoa ilmiönä paremmin. Vastausprosenttien tavoitteena on tuoda esiin sosiaalityöntekijöiden tekemien valintojen suhteita toisiinsa ja niiden merkitystä eniten tai vähiten saaneina vaihtoehtoina.

7 Tutkimuskysymys ja aineiston analyysi

Tämän käytäntötutkimuksen avulla haettiin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millaisia tekijöitä sosiaalityöntekijät huomioivat tehdessään sijoituksia koskevia päätöksiä?

- Minkälaisia kehittämistarpeita lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät kokevat sijoituksiin liittyvässä päätöksenteossa?

- Millä tavoin eettisen päätöksenteon mallia käytetään lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä?

Tutkimusaineistoa on analysoitu sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin analyysimenetelmin. Kvantitatiivista aineistoa analysoidaan Microsoft Excel taulukkolaskenta -ohjelman avulla. Avoimilla kysymyksillä saatua aineistoa on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan erittelyn, yhtäläisyyksien ja erojen etsimisen ja tiivistämisen kautta. Se on tekstianalyysia, jossa havainnoinnin kohteena on tekstimuotoiset tai sellaiseksi muutetut aineistot. Sisällönanalyysillä pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, jonka avulla tuloksia tarkastellaan laajemmassa kontekstissa ja suhteessa muihin samaa aihetta koskeviin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Sisällönanalyysi voi sisältää niin laadullista sisällönanalyysia kuin määrällistä erittelyä. Sisällönanalyysillä voidaan tuottaa sanallisesti kuvatusta aineistosta määrällisiä tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109–116.)

Tutkimuksessa on mahdollista yhdistää erilaisia metodeja, aineistoja, tutkijoita ja teorioita. Tällaisia yhdistelemistä kutsutaan triangulaatioksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 141—143.) Tässä käytäntötutkimuksessa on käytetty metodologista triangulaatiota ja siihen liittyvää analyysitriangulaatiota.

Kyselylomakkeen avulla kerättiin aineistoa sekä suljetuilla että avoimilla kysymyksillä, joita on analysoitu tilastollisia ja laadullisia menetelmiä apuna käyttäen. Näkemyksemme mukaan käyttämällä sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä, on mahdollista saada enemmän tietoa käytäntöjen kehittämisen tueksi kuin sillä, että kysely sisältäisi pelkästään suljettuja kysymyksiä. Metodologisen triangulaation käyttöä perustellaankin tässä käytäntötutkimuksessa sillä, että triangulaation avulla on mahdollista saada kokonaisvaltaisempi kuva tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 141).

8 Tutkimustulokset

Kyselylomakkeen monivalintakysymysten avulla pyrittiin löytämään vastauksia siihen, millaisia tekijöitä sosiaalityöntekijät huomioivat tehdessään sijoituksia koskevia päätöksiä. Kyselylomakkeen kolme ensimmäistä kysymystä sisälsivät tekijöitä, joita lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät mahdollisesti kokevat tärkeiksi sijoituksia koskevassa päätöksenteossa (Taulukko 1, Taulukko 2, Taulukko 3).

Vastausvaihtoehdoista oli mahdollista valita viisi tärkeintä tekijää. Neljäs kyselylomakkeen kysymys sisälsi väittämiä, jotka koskivat kiireellistä sijoitusta (Taulukko 4). Vastausvalintojen määrää tässä kysymyksessä ei oltu rajoitettu. Seuraavaksi käymme läpi kyselyn vastauksia.

8.1 Tärkeimmät tekijät avohuollon sijoituspäätöksissä

Kyselylomakkeessa kysyimme, mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi avohuollon sijoituspäätöstä? Kolme eniten vastausvalintoja saaneet vaihtoehdot olivat: huoltajien näkemykset, asiakkaan näkemys ja käytössä olleet avohuollon tukitoimet. Vastaajista huoltajien näkemykset ottaisi huomioon 100 prosenttia vastaajista, asiakkaan näkemyksen 92 prosenttia vastaajista ja käytössä olleet avohuollon tukitoimet 85 prosenttia vastaajista. Kolme vähiten vastausvalintoja saanutta vaihtoehtoa olivat: yhteistyökumppaneiden näkemykset, esimiehen näkemys ja teoreettinen tieto. Vastaajista yhteistyökumppaneiden näkemykset ottaisi huomioon 14 prosenttia vastaajista, esimiehen näkemyksen 7 prosenttia vastaajista ja teoreettisen tiedon 7 prosenttia vastaajista. Vastausvaihtoehdoista yhtäkään valintaa eivät saaneet kollegoiden näkemykset, intuitio ja joku muu. (Taulukko 1).

Taulukko 1: Avohuollon sijoitusta koskevat tekijät

Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi avohuollon sijoituspäätöstä?	Vastaajien lukumäärä	Prosenttiosuus kaikista vastaajista
huoltajien näkemykset	14	100

asiakkaan näkemys	13	92
käytössä olleet avohuollon tukitoimet	12	85
lainsäädäntö	10	71
riskien arviointi	9	64
eettinen pohdinta	6	42
saapuneet lastensuojeluilmoitukset	2	14
yhteistyökumppaneiden näkemykset	2	14
esimiehen näkemys	1	7
teoreettinen tieto	1	7
intuitio	0	0
kollegoiden näkemykset	0	0
joku muu	0	0

Sosiaalityöntekijöiden valitsemisessa väittämissä koskien päätöstä avohuollon sijoituksen tekemistä eniten vastausvalintoja saaneet vaihtoehdot olivat huoltajien näkemys ja asiakkaan näkemys. Tämän voi mahdollisesti selittää se, että lastensuojelun avohuollon sijoitus pyritään aina ensisijaisesti tekemään yhteistyössä lapsen hoidosta vastaavan henkilön kanssa. Sen lisäksi avohuollon sijoitus vaatii 12-vuotta täyttäneen lapsen ja tämän huoltajan suostumuksen. Huoltajien ja asiakkaan näkemyksen lisäksi sosiaalityöntekijät olivat valinneet avohuollon sijoitusta koskevassa päätöksenteossa yhdeksi tärkeäksi tekijäksi käytössä olleet avohuollon tukitoimet. Vaikka avohuollon sijoitus on aina suostumukseen perustuva, on sijoitus tukikeinona vahva interventio ja sen käyttöä on harkittava tarkasti. Sosiaalityöntekijät otaksuttavaksi arvioivat muita mahdollisia avohuollon tukitoimia ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle.

8.2 Tärkeimmät tekijät kiireellisessä sijoituspäätöksessä

Kyselylomakkeessa kysyimme, mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessä kiireellistä sijoituspäätöstä? Kolme eniten vastausvalintoja saaneet vaihtoehdot olivat: lainsäädäntö, riskien arviointi ja saapuneet lastensuojeluilmoitukset.

Vastaajista lainsäädännön ottaisi huomioon 100 prosenttia vastaajista, riskien arvioinnin 85 prosenttia vastaajista ja saapuneet lastensuojeluilmoitukset 71 prosenttia vastaajista. Kolme vähiten vastausvalintoja saanutta vaihtoehtoa olivat: teoreettinen tieto, yhteistyökumppaneiden näkemykset ja esimiehen näkemys. Vastaajista teoreettisen tiedon ottaisi huomioon 21 prosenttia vastaajista, yhteistyökumppaneiden näkemykset 14 prosenttia vastaajista ja esimiehen näkemyksen 7 prosenttia vastaajista. Vastausvaihtoehdoista yhtäkään valintaa eivät saaneet kollegoiden näkemykset, intuitio ja joku muu. (Taulukko 2).

Taulukko 2: Kiireellistä sijoitusta koskevat tekijät

Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessä kiireellistä sijoituspäätöstä?	Vastaajien lukumäärä	Prosenttiosuus kaikista vastaajista
lainsäädäntö	14	100
riskien arviointi	12	85
saapuneet lastensuojeluilmoitukset	10	71
eettinen pohdinta	8	57
huoltajien näkemykset	7	50
käytössä olleet avohuollon tukitoimet	7	50
asiakkaan näkemys	6	42
teoreettinen tieto	3	21
yhteistyökumppaneiden näkemykset	2	14
esimiehen näkemys	1	7
intuitio	0	0
kollegoiden näkemykset	0	0
joku muu	0	0

Monivalintakysymysten vastauksissa koskien kiireellistä sijoituspäätöstä ja huostaanottoa eniten vastausvalintoja saaneet vaihtoehdot olivat lainsäädäntö ja riskien arviointi. Kiireellistä sijoitusta ja huostaanottoa koskeneiden kysymysten samansuuntaiset vastaukset voivat kertoa niiden samankaltaisuudesta. Kiireellinen sijoitus on oikeusvaikutuksiltaan verrattavissa huostaanottoon. Molemmat ovat erittäin vahvoja interventioita perhe-elämään ja niiden käyttöä on arvioitava tarkasti. Sosiaalityöntekijöiden vaativasta arviointityöstä voi kertoa se, että kiireellistä sijoitusta ja huostaanottoa koskevissa vastausvalinnoissa yhtenä tärkeänä tekijänä nähtiin riskien arviointi.

8.3 Tärkeimmät tekijät huostaanoton päätöksessä

Kyselylomakkeessa kysyimme, mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi huostaanoton päätöstä? Kolme eniten vastausvalintoja saaneet vaihtoehdot olivat: lainsäädäntö, riskien arviointi ja eettinen pohdinta. Vastaajista lainsäädännön ottaisi huomioon 92 prosenttia vastaajista, riskien arvioinnin ottaisi huomioon 71 prosenttia vastaajista ja eettisen pohdinnan 71 prosenttia vastaajista. Kolme vähiten vastausvalintoja saanutta vaihtoehtoa olivat: saapuneet lastensuojeluilmoitukset, esimiehen näkemys ja yhteistyökumppaneiden näkemykset. Vastaajista saapuneet lastensuojeluilmoitukset ottaisi huomioon 28 prosenttia vastaajista, esimiehen näkemyksen 21 prosenttia vastaajista ja yhteistyökumppaneiden näkemykset 14 prosenttia vastaajista. Vastausvaihtoehdoista yhtäkään valintaa eivät saaneet kollegoiden näkemykset, intuitio ja joku muu. (Taulukko 3).

Taulukko 3: Huostaanoton päätöstä koskevat tekijät

Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi huostaanoton päätöstä?	Vastaajien lukumäärä	Prosenttiosuus kaikista vastaajista
lainsäädäntö	13	92
eettinen pohdinta	10	71
riskien arviointi	10	71
asiakkaan näkemys	8	57

käytössä olleet avohuollon tukitoimet	8	57
huoltajien näkemykset	7	50
teoreettinen tieto	5	35
saapuneet lastensuojeluilmoitukset	4	28
esimiehen näkemys	3	21
yhteistyökumppaneiden näkemykset	4	14
intuitio	0	0
kollegoiden näkemykset	0	0
joku muu	0	0

Sekä kiireellistä sijoitusta että huostaanottoa pidetään viimesijaisina lastensuojelun interventioina. Ne vaikuttavat yksilön perus- ja ihmisoikeuksiin sekä perhe-elämänsuojaan. Niiden käyttöä säädellään lainsäädännön avulla. Sosiaalityöntekijän päätökselle kiireellisestä sijoituksesta tai huostaanotosta täytyy olla lainmukaiset kriteerit. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuu huostaanottopäätöksen valmisteluissa on merkittävä. Huostaanoton päätöksenteon harkinnallisuutta testataan kollegoiden, asiantuntijoiden sekä asianosaisten sekä heidän läheisten kanssa. Huostaanotto on merkittävä lastensuojelun interventio, jolla voi olla kauaskantoiset seuraukset. Huostaanottoon liittyy monien eri asioiden tarkastelua ja arviointia, joista yksi osa on eettisten tekijöiden tarkastelu. Tämä näkyi sosiaalityöntekijöiden vastauksissa eettisen pohdinnan merkittävytenä.

8.4 Päätöksenteon perusteet ja menetelmät kiireellisissä sijoituksissa

Kyselylomakkeessa pyysimme sosiaalityöntekijöitä valitsemaan ne väittämät, jotka heidän mielestään pitävät paikkaansa kiireellistä sijoituspäätöstä tehdessä. Eniten vastausvalintoja saaneet väittämät olivat: lapsen etu on etusijalla kaikessa päätöksenteossa, perustelen päätöksen kattavasti ja kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti ja toimiminen lain mukaan on tärkeintä. Vastaajista lapsen edun etusijalle päätöksenteossa laittaisi 100 prosenttia vastaajista, päätöksen perustelisi kattavasti ja kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti 85 prosenttia vastaajista ja eettistä pohdintaa

olennaisena osana päätöksentekoprosessia pitäisi 78 prosenttia vastaajista. Kolme vähiten vastausvalintoja saanutta vaihtoehtoa olivat: ajanpuute vaikuttaa päätöksentekoon, käytän apuna STM:n ohjeistuksia (Kuntainfot) päätöksenteon tukena ja luotan intuitioon päätöstä tehdessäni. Vastaajista 28 prosenttia koki ajanpuutteen vaikuttavan päätöksentekoon, STM:n ohjeistuksia (Kuntainfot) apuna käyttäisi 21 prosenttia vastaajista ja intuitioon päätöksenteossa luottaisi 0 prosenttia vastaajista. (Taulukko 4)

Taulukko 4: Päätöksenteon perusteet ja menetelmät kiireellisissä sijoituksissa

Valitse ne väittämät, jotka mielestäsi pitävät paikkaansa kiireellistä sijoituspäätöstä tehdessäsi?	Vastaajien lukumäärä	Prosenttiosuus kaikista vastaajista
Lapsen etu on etusijalla kaikessa päätöksenteossa	14	100
Perustelen päätöksen kattavasti ja kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti	12	85
Eettinen pohdinta on olennainen osa päätöksentekoprosessia	11	78
Toimiminen lain mukaan on tärkeintä	10	71
Voin tarvittaessa toimia vastoin kollegoiden näkemyksiä	9	64
Esimiehen näkemys vaikuttaa päätöksentekoon	8	57
Lapsen näkemys vaikuttaa sijoituspäätöksen tekemiseen	8	57
Teoreettinen tieto ohjaa vahvasti päätöksentekoani	6	42

Huoltajien näkemys vaikuttaa sijoituspäätöksen tekemiseen	5	35
Ajanpuute vaikuttaa päätöksentekoon	4	28
Käytän apuna STM:n ohjeistuksia (Kuntainfot) päätöksenteon tukena	3	21
Luotan intuitioon päätöstä tehdessäni	0	0

Kyselylomakkeeseen vastanneet sosiaalityöntekijät olivat nähneet saapuneet lastensuojeluilmoitukset yhtenä tärkeänä tekijänä koskien päätöstä lapsen kiireellisestä sijoittamisesta. Kiireellisen sijoituksen päätös vaatii sen, että lapsi on välittömässä vaarassa. Saapunut lastensuojeluilmoitus lapsesta voi muuttaa hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän tietoa lapsen tilanteesta, mikäli saapunut ilmoitus on erittäin vakava ja selvityksen jälkeen se tilanne näyttää tosiasiassa lapsen kasvun ja kehityksen vaarantavana. Tästä voi seurata tilanne, joka vaatii lapsen kiireellisen sijoittamisen saapuneen lastensuojeluilmoituksen myötä. Saapuneet lastensuojeluilmoitukset voivat vahvistaa kiireellisen sijoituksen tarvetta. Eniten vastausvalintoja saaneet väittämät koskien kiireellistä sijoitusta olivat: lapsen etu on etusijalla kaikessa päätöksen teossa, päätökset perustellaan kattavasti ja kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti ja toimiminen lain mukaan on tärkeintä (taulukko 4). Kyseisten väittämien valinnat olivat samansuuntaisia kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton päätöstä koskevien tekijöiden kanssa, joissa lainsäädäntö ja riskien arviointi näyttävät merkittävinä (taulukko 2 & taulukko 3).

8.5 Sijoituspäätöksissä käytetyt menetelmät

Kyselylomakkeessa kysimme, oletko käyttänyt jotain menetelmää sijoituspäätöstä tehdessäsi? Kaikista vastaajista jotakin menetelmää oli käyttänyt 6 henkilöä. Tuentarpeen arviointimallia oli käyttänyt 4

henkilöä, eettisen päätöksenteon mallia 3 henkilöä ja riskien arviointia 3 henkilöä (Taulukko 5).

Taulukko 5: Sijoituspäätöksissä käytetyt menetelmät

Oletko käyttänyt jotain menetelmää sijoituspäätöstä tehdessäsi?	Vastaajien lukumäärä
tuen tarpeen arviointimalli	4
eettisen päätöksenteon malli	3
riskien arviointi	3
muu	0

Vastauksista käy ilmi, että kolmea eri menetelmää käytetään lähes saman verran.

Kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät eivät maininneet käyttävänsä muita menetelmiä päätöksenteon tukena, mistä voidaan tulkita, että jo käytössä olevat mallit ovat työntekijöiden mielestä toimivia.

8.6 Kokemukset eettisen päätöksenteon mallista

Kyselylomakkeessa kysyimme, jos olet käyttänyt eettisen päätöksenteon mallia, arvioi mallin toimivuutta sijoituspäätöksen tekemisen tukena valitsemalla seuraavista väittämistä ne, jotka mielestäsi pitävät paikkaansa. Kaikki eettisen päätöksenteon mallia käyttäneet vastaajat kokivat mallin tukeneen päätöksentekoa. Yksi vastaajista oli käyttänyt mallia yhdessä asiakkaan kanssa. Kaksi vastaajaa olivat käyttäneet mallia itse. (Taulukko 6).

Taulukko 6: Kokemukset eettisen päätöksenteon mallista

Jos olet käyttänyt eettisen päätöksenteon mallia, arvioi mallin toimivuutta sijoituspäätöksen tekemisen tukena valitsemalla seuraavista väittämistä ne, jotka mielestäsi pitävät paikkaansa.	Vastaajien lukumäärä
mallin käyttäminen tuki päätöksen tekoa	3
toivoisin lisäkoulutusta mallin käyttöön	3
käytän mallia itse	2
käytän mallia yhdessä asiakkaan kanssa	1

eettinen pohdinta ei ole tärkeää päätöstä tehdessä	0
en ehdi käyttämään mallia työssäni	0
en ymmärrä, mistä mallissa on kyse	0
käytän mallia säännöllisesti työssäni	0
malli on liian työläs	0
olen saanut koulutusta mallin käyttöön	0

Vastausten perusteella eettisen päätöksenteon mallia käytetään ja se koetaan jokseenkin toimivaksi. Kukaan vastaajista ei ilmaissut, ettei ymmärtäisi mallin sisältöjä tai kokisi sitä työlääksi. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan ollut saanut koulutusta mallin käyttöön ja lisäkoulutusta mallin käyttöön toivottiin.

8.7 Kokemukset eettisen päätöksenteon mallista ja kehittämisehdotukset

Käytäntötutkimuksen tarkoituksena oli selvittää myös, minkälaisia kehittämistarpeita lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät kokevat sijoituksiin liittyvässä päätöksenteossa sekä millä tavoin sosiaalityöntekijät käyttävät eettisen päätöksenteon mallia. Kyselylomakkeen avoimilla kysymyksillä selvitettiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia eettisen päätöksenteon mallin käyttämisestä sekä eettisen päätöksenteon malliin liittyviä kehittämisajatuksia. Avoimilla kysymyksillä selvitettiin myös, mistä työntekijät saavat tukea päätöksentekoon sekä minkälaista tukea työntekijät toivoisivat enemmän. Avoimiin kysymyksiin tuli yhteensä 21 vastausta.

Kyselylomakkeessa pyysimme sosiaalityöntekijöitä kuvailemaan omin sanoin kokemuksiaan eettisen päätöksenteon mallin käyttämisestä sekä pohtimaan kehittämisehdotuksia. Vastauksia ensimmäiseen kysymykseen tuli viisi. Kahdelle vastaajista eettisen päätöksenteon malli oli vieras. Yksi vastaajista ei osannut vastata, sillä koulutusta mallin käyttöön oli saatu vasta vähän. Kaksi vastaajista koki eettisen päätöksenteon mallin käytön myönteisesti. Toisen vastaajan mielestä eettisen päätöksenteon malli lisää asiakkaan osallisuutta ja auttaa päätöksen perustelemisessa. Toinen vastaajista koki, että malli auttaa ottamaan huomioon kaikki päätöksen tekemiseen liittyvät tärkeät asiat. Kehittämisajatuksia kartoittavaan kysymykseen tuli neljä vastausta. Kaksi vastaajista toivoi lisää koulutusta mallin käyttöön. Yksi

vastaajista ei osannut sanoa, miten mallia voisi kehittää. Neljäs vastaaja toivoi, että malliin perehtymiseen olisi enemmän aikaa.

8.8 Päätöksenteon tuki

Kyselylomakkeessa kysyimme, miten sosiaalityöntekijät saavat tukea päätöksentekoon ja minkälaista tukea he toivoisivat enemmän. Ensimmäiseen päätöksenteon tukea kartoittavaan kysymykseen tuli kahdeksan vastausta. Sosiaalityöntekijät kokivat saavansa yhtä vastaajaa lukuun ottamatta tukea päätöksentekoon esimieheltään. Neljä vastaajaa koki saavansa tukea tiimiltä ja kaksi kollegoilta. Työpari ja työnohjaus mainittiin molemmat vastauksissa kahdesti. Vastauksissa korostui esimiehen tuen lisäksi työkavereilta saatu tuki. Yhtä vastausta lukuun ottamatta kaikissa vastauksissa mainittiin joko työpari, tiimi tai kollega, jotka voidaan käsittää toisten sosiaalityöntekijöiden tukena. Helsingin lastensuojelun avohuollossa tiimi koostuu lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä ja mahdollinen työpari on tiimin toinen sosiaalityöntekijä. Kysymykseen tulleiden vastausten perusteella sosiaalityöntekijät saavat tukea päätöksentekoon esimiehiltä ja kollegoilta, mutta monivalintakysymysten vastausten perusteella etenkin kollegoiden näkemysten ei katsota vaikuttavan sijoituspäätöksen tekemiseen.

Toiseen tukea kartoittavaan kysymykseen vastasi neljä sosiaalityöntekijää. Kolmessa vastauksessa mainittiin teorettinen tieto tai taso päätöksenteon tukena.

Sosiaalityöntekijät toivoivat, että saisivat enemmän teorettista tietoa päätöksenteon tueksi tai pystyisivät perehtymään asiakkaiden ongelmiin myös teorettisella tasolla. Kahdessa vastauksessa mainittiin aika; sosiaalityöntekijät toivoivat riittävästi aikaa, jotta voisivat perehtyä asiakkaiden ja asiakasperheiden ongelmiin paremmin ja tehdä työnsä laadukkaasti. Kahdessa vastauksessa mainittiin erilaiset menetelmät, joita voisi käyttää päätöksenteon tukena.

9 Johtopäätökset

Käytäntötutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa Kurosen (2019) kehittämän eettisen päätöksenteon mallin käyttöä. Kaikki eettisen päätöksenteon mallia käyttäneet vastaajat toivoisivat lisäkoulutusta mallin käyttöön. Eettisen päätöksenteon malli on ollut

Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon yhtenä työmenetelmänä syksystä 2019 lähtien ja koulutukset menetelmän käyttöön ovat kesken. Eettisen päätöksenteon mallin toimivuutta päätöksenteon tukena tukee huomio siitä, etteivät vastausvaihtoehdot liittyen mallin liialliseen työläyteen tai sen epäselvyyteen, saaneet vastausvalintoja.

Käytäntötutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, minkälaisia tekijöitä sosiaalityöntekijät huomioivat tehdessään sijoituksia koskevia päätöksiä. Sijoituspäätökseen vaikuttavat tekijät vaihtelivat sen mukaan, minkälainen sijoitus oli kyseessä. Avohuollon sijoituspäätöksessä korostuivat huoltajien ja asiakkaan näkemykset käytössä olleiden avohuollon tukitoimien ohella. Huoltajien ja asiakkaan näkemysten korostumista selittää se, että sijoitus avohuollon tukitoimena on huoltajan ja 12 -vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen perustuva toimenpide (Lastensuojelulaki 37 §).

Huostaanottopäätöksessä sosiaalityöntekijät kokivat tärkeäksi eettisen pohdinnan lainsäädännön ja riskien arvioinnin ohella. Eettisen pohdinnan korostumista huostaanottopäätöksessä saattaa selittää huostaanottopäätöksen pidempi aikajänne esimerkiksi kiireelliseen sijoitukseen verrattuna. Kiireellistä sijoituspäätöstä tehdessä sosiaalityöntekijät kokivat tärkeimmiksi tekijöiksi lainsäädännön, riskien arvioinnin ja saapuneet lastensuojeluilmoitukset. Myös eettinen pohdinta koettiin tärkeäksi.

Päätöksenteon tukea koskevat tulokset ovat osittain samansuuntaisia aiemman tutkimuksen kanssa. Käytäntötutkimuksen avoimien vastausten perusteella sosiaalityöntekijät saavat tukea päätöksentekoon toisilta sosiaalityöntekijöiltä ja esimieheltä. Monivalintavastauksissa kollegoiden näkemykset eivät sen sijaan saaneet mainintoja, mikä on ristiriidassa sekä avoimien vastausten tulosten että Berrickin ym. (2016) tutkimustulosten kanssa. Monivalintavastausten määrä oli rajoitettu, mikä saattoi vaikuttaa siihen, että kollegoiden näkemykset eivät saaneet vastauksia.

Tutkimustulosten perusteella osa sosiaalityöntekijöistä koki ajan puutteen vaikuttavan päätöksentekoon. Myös Berrick kumppaneineen (2016) totesi ajan puutteen vaikuttavan päätöksentekoon asiakasmäärien ollessa suuria. Käytäntötutkimuksen perusteella kehittämistarpeet liittyvät koulutukseen, menetelmäosaamiseen ja teoreettiseen tietoon. Sosiaalityöntekijät toivoivat päätöksenteon tueksi menetelmiä, teoreettista tietoa sekä koulutusta menetelmien käyttöön.

Lähdeluettelo

Berrick, Jill, Dickens, Jonathan, Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016) Time, Institutional Support and Quality of Decision Making in Child Protection: A Cross-country analysis. *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance*, 40:5, 451-468.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99971/time_institutional_support_and_quality.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 8.12.2019.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 121–132.

Kotisaari, Tuuli (2018) Yhteinen arviointi ja pirulliset ongelmat lastensuojelussa - työkaluja johtavalle sosiaalityöntekijälle. Lapsi-, nuoriso- ja perhesosiaalityön erikoistumiskoulutus. Turun yliopisto.

Kuronen, Raija (2019) Eettinen päätöksenteko lastensuojelussa. Lastensuojelun avoimuuden sosiaalityö/Malmi. Uramalliohjelma 2018-2019. Helsingin kaupunki.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lamponen, Tuuli (2016) Kiireellinen sijoitus vai “minihuostaanotto”? Teoksessa Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 126–140.

Lonne, Bob, Harries, Maria, Featherstone, Bird & Grey, Mel (2016) Working ethically in child protection. Lontoo & New York: Routledge.

Pietarinen, Juhani (1999) Tutkijan ammattietiikan perusta. Teoksessa Salla Lötjönen (toim.) Tutkijan ammattietiikka. Helsinki: Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja.

Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7-30.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009). Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.), Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 293-314.

Sirviö, Heidi, Romakkaniemi, Marjo, Lindth, Jari & Laitinen, Merja (2015) Sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttö ehkäisen toimeentulotuen päätöksenteossa. Janus vol.23 (3) 247–264.

Tasala, Markku (2019) Miten eettinen päätös syntyy? 30 päivää (7). Talentia.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) Lastensuojelun käsikirja.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto> Luettu 7.12.2019.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Liitteet

Liite 1, kyselylomake

Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi avohuollon sijoituspäätöstä? Valitse viisi tärkeintä.

- 1) esimiehen näkemys
- 2) asiakkaan näkemys
- 3) huoltajien näkemykset
- 4) eettinen pohdinta
- 5) lainsäädäntö
- 6) kollegoiden näkemykset
- 7) yhteistyökumppaneiden näkemykset
- 8) riskien arviointi
- 9) teoreettinen tieto
- 10) intuitio
- 11) saapuneet lastensuojeluilmoitukset
- 12) käytössä olleet avohuollon tukitoimet
- 13) joku muu

Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi kiireellistä sijoituspäätöstä? Valitse viisi tärkeintä.

- 1) esimiehen näkemys
- 2) asiakkaan näkemys
- 3) huoltajien näkemykset
- 4) eettinen pohdinta
- 5) lainsäädäntö
- 6) kollegoiden näkemykset
- 7) yhteistyökumppaneiden näkemykset
- 8) riskien arviointi
- 9) teoreettinen tieto
- 10) intuitio
- 11) saapuneet lastensuojeluilmoitukset

- 12) käytössä olleet avohuollon tukitoimet
- 13) joku muu

Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeä ottaa huomioon tehdessäsi huostaanoton päätöstä? Valitse viisi tärkeintä.

- 1) esimiehen näkemys
- 2) asiakkaan näkemys
- 3) huoltajien näkemykset
- 4) eettinen pohdinta
- 5) lainsäädäntö
- 6) kollegoiden näkemykset
- 7) yhteistyökumppaneiden näkemykset
- 8) riskien arviointi
- 9) teoreettinen tieto
- 10) intuitio
- 11) saapuneet lastensuojeluilmoitukset
- 12) käytössä olleet avohuollon tukitoimet
- 13) joku muu

Valitse ne väittämät, jotka mielestäsi pitävät paikkaansa kiireellistä sijoituspäätöstä tehdessäsi?

- 1) Toimiminen lain mukaan on tärkeintä
- 2) Lapsen näkemys vaikuttaa sijoituspäätöksen tekemiseen
- 3) Teoreettinen tieto ohjaa vahvasti päätöksentekoani
- 4) Eettinen pohdinta on olennainen osa päätöksentekoprosessia
- 5) Perustelen päätöksen kattavasti ja kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti
- 6) Esimiehen näkemys vaikuttaa päätöksentekoon
- 7) Voin tarvittaessa toimia vastoin kollegoiden näkemyksiä
- 8) Ajanpuute vaikuttaa päätöksentekoon
- 9) Huoltajien näkemys vaikuttaa sijoituspäätöksen tekemiseen
- 10) Lapsen etu on etusijalla kaikessa päätöksenteossa
- 11) Käytän apuna STM:n ohjeistuksia (Kuntainfot) päätöksenteon tukena

12) Luotan intuitioon päätöstä tehdessäni

Oletko käyttänyt jotain menetelmää sijoituspäätöstä tehdessäsi?

- 1) tuentarpeen arviointimalli
- 2) eettisen päätöksenteon malli
- 3) riskien arviointi
- 4) muu, mikä?

Jos olet käyttänyt eettisen päätöksenteon mallia, arvioi mallin toimivuutta sijoituspäätöksen tekemisen tukena valitsemalla seuraavista väittämistä ne, jotka mielestäsi pitävät paikkaansa

- 1) mallin käyttäminen tuki päätöksen tekoa
- 2) käytän mallia yhdessä asiakkaan kanssa
- 3) käytän mallia itse
- 4) käytän mallia säännöllisesti työssäni
- 5) olen saanut koulutusta mallin käyttöön
- 6) toivoisin lisäkoulutusta mallin käyttöön
- 7) en ymmärrä, mistä mallissa on kyse
- 8) eettinen pohdinta ei ole tärkeää päätöstä tehdessä
- 9) en ehdi käyttämään mallia työssäni
- 10) malli on liian työläs

Kuvaile omin sanoin kokemuksiasi eettisen päätöksenteon mallin käyttämisestä?

Miten kehittäisit eettisen päätöksenteon mallia?

Miten työntekijä kokee saavansa tukea päätöksentekoon?

Minkälaista tukea työntekijä toivoisi enemmän?

Liite 2, informaatiokirje

Hei lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä!

Teemme osana Helsingin yliopiston lasten ja perhepalveluiden sosiaalityön maisteriopintoja käytäntötutkimusta, jossa selvitetään lastensuojelun avohuollon päätöksentekoon liittyviä tekijöitä.

Tutkimuksessa kartoitamme sitä, millaisin argumentein lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät tekevät sijoituksia koskevia päätöksiä ja millaista tietoa sosiaalityöntekijät kokevat tarvitsevansa päätöksenteossa.

Tutkimustulosten avulla kerätään myös tietoa mahdollisista kehittämis- ja kouluttamistarpeista, joita voidaan hyödyntää menetelmällisessä ja päätöksentekoon liittyvässä kehittämistyössä.

Toivomme, että vastaisit e-lomakekyselyyn viimeistään 15.11.2019. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 5 min. Annamme mielellämme lisätietoa tutkimuksesta sähköpostitse. Kyselyssä ei kysytä tunnistetietoja ja vastauksia tullaan käyttämään siten, ettei yksittäisiä vastaajia ole mahdollista tunnistaa. Voitte vastata kyselyyn seuraavan linkin kautta: XXX

Kiitos vaivannäöstä!

Ystävällisin terveisin,

Maaria Partanen

maaria.partanen@helsinki.fi

Heini Alén

heini.alen@helsinki.fi

**Yliopistonlehtorit Aino Kääriäinen ja Eveliina Heino saavat käyttää
Käytäntötutkimus II -opintojakson raporttiani tutkimustarkoituksiin**